Quest Journals
Journal of Research in Humanities and Social Science
Volume 9 ~ Issue 3 (2021)pp: 23-25
ISSN(Online):2321-9467
www.questjournals.org

Research Paper

नाव : प्रा.मच्छिंद्रनाथ मारूती सूर्यवंषी देषभक्त आनंदराव बळवंतराव नाईक कॉलेज

चिखली,ता.षिराळा, जि.सांगली
(राज्यषास्त्र विभाग प्रमुख)

नवे षैक्षणिक धोरण आव्हाने– उपाय 2019

Received 02 Mar, 2021; Revised: 12 Mar, 2021; Accepted 14 Mar, 2021 © The author(s) 2021. Published with open access at www.questjournals.org

।ठैज्त्।ब्ज्. **प्रस्तावना :**

भारत सरकारने उच्च षैक्षणिक क्षेत्रामध्ये अमुलाग्र बदल करण्याचे धोरण 2019 पासून आखले आहे. तसा अहवाल डॉ. के. कस्तुरिरंगन त्यांचा नेट–वेबसाईटवर उपलब्ध झाला आहे. त्याबाबत या क्षेत्रात कार्य करणाऱ्यांच्या मनात षंकेची पाल चुकचुकली आहे. म. गांधीजीनी खेडयाकडे चला. हा संदेष दिला. त्यांनी फिनिक्स टॉलस्टॉय आश्रमामध्ये षैक्षणिक प्रयोगाचे विचार मांडले आहेत. त्यांनी ब्रिटिष षिक्षण पध्दतीतील उणीवा दाखवून दिल्या. बेसिक षिक्षणाची कल्पना मांडली. लो. टिळकांनी राश्ट्रीय षिक्षणा विशयी विचार मांडले. प्लेटो–ॲरिस्टॉटन यानी या बाबत विचार मांडले. सर्वांचा हेतू स्वावलंबी षिक्षण हाच होता. सरकारी षिक्षणातून गुलामांची साखळी तयार होत. षरीर मन आत्मा विकसित करणारे हस्त उद्योग करणारे षिक्षण आवष्यक असल्याचे सांगितले.

आता वर्तमान काळातील षिक्षण नाही म्हटलेतर थोडे चुकीच्या पध्दतीने जात आहे. कारण देषात प्रत्येक वर्शी बेरोजगारांच्या संख्येत लाखोच्या संख्येने भर पडत आहे हे मान्य करावे लागेल. प्रस्तुत लेखामध्ये चिकित्सक व तुलनात्मक पध्दतीने विचार मांडला असून वेगवेगळया तज्ञांची मते त्यांनी व्यक्त केलेले विचार, वास्तववादी मुक्तपणे मांडलेल्या विचाराची छाननी केली आहे.

भारताच्या एकुण प्रकृतीत सद्यस्थितीत अभ्यासक्रमाच्या बाबतीत बदल करण्याचा घाट या अहवालात घातला आहे. परंतू भारताला स्वातंत्र्य मिळत असताना इथली पार्ष्वभूमी इथल्या रिती प्रथा, परंपरा, याचा विचार करून ती धोरणे होती. आज स्वातंत्र्य मिळून 70–75 वर्शे पुर्णत्वाकडे जात आहोत. परंतू स्वातंत्र्यपूर्व काळातील प्रष्न आणि आजचे प्रष्न याचा उहापोह केला आहे. नव्या षैक्षणिक धोरणात भारताच्या राज्यघटनेतील तत्वांचा, मुल्यांचा, सिध्दांताचा मेळ या नवीन धोरणात बसणार नाही. अजून खेडयापाडयातील विद्यार्थी त्यांचे क्तवच.वनज अपसेंटी, आर्थिक परिस्थिती, समस्या या नवीन धोरणात विचारात घेतल्या नाहीत. या सर्व गोश्टीचा विचार सदर लेखात वास्तववादी दृश्टीकोनातून चिकित्सक पध्दतीने मांडला आहे.

राश्ट्रीय षैक्षणिक धोरण 2019 मसुदा डॉ. कस्तुरिरंगन यानी नुकताच जाहीर केला या धोरणावर षैक्षणिक क्षेत्रातील जाणकार, तज्ञ लोकांकडून योग्य–अयोग्य प्रतिक्रीया उमटू लागल्या. जगातील एकूण देषापैकी 3 नंबरचे षैक्षणिक जाळे भारतात पसरले आहे. भारत राश्ट्रीय उत्पनाच्या जवळ जवळ 4 ते 5 ः खर्च षिक्षणावर करतो. त्यापैकी $1\frac{1}{2}$ ते 2 ः खर्च उच्च षिक्षणावर होतो. त्यामध्ये 80ः विद्यार्थी संख्या गळण्याचे प्रमाण आहे. फक्त 12ः विद्यार्थी उच्च षिक्षण घेतात. जर हे प्रमाण वाढवत जाऊन 25ः च्या पुढे न्यायचे झाल्यास जवळ जवळ 1500 विद्यापीठे व 35000 च्या पुढे महा विद्यालये स्थापन करावी लागतील त्यासाठी तज्ञ षिक्षक, पायाभूत सुविधा पुरवाव्या लागतील हे एक मोठे आव्हान आहे. षिक्षण व्यवस्था सुध्दा प्रादेषिक, धार्मिक, जातीय, लैंगिक, आर्थिक विशमतेवर आधारीत असतात ही विशमता दूर करणे समानता आणली पाहिजे. आज आमचे विद्यार्थी जगाच्या पातळीवर टिकत नाहीत मागे पडतात. कारण भाशेचा प्रष्न उभा राहतो. स्किल नसते. षिकागो मध्ये रॉकफेलर व लोकवर्गणी यातून निर्मिती विद्यापीठाची झाली. त्यातील 100 विद्यार्थी नोबेल विजेते झाले आहेत. एक आदर्षच मानावा लागेल.

भारताला नोबेल पासून दूर का रहावे लागते त्याची कारणे तपासली असता तसे दिसून येते की, आमच्याकडे ग्रॅंटेड आणि नॉन ग्रेंटेड प्रकार आहे. सर्जनषीलता, उद्यमषीलता, संषोधन तांत्रिक ज्ञान विकसित करणे, नेतृत्व गुण विकसित करणे आवष्यक आहे. ज्या काही षिक्षण संस्था आहेत त्यानी आपली गुणवता सुधारणे काळाची गरज आहे. 1980–85 च्या दषकात माजी मुख्यमंत्री वसंतदादा पाटील यांनी नॉन ग्रेंटेड खाजगी षिक्षण पध्दती तत्व आणले. मेडीकल कॉलेजस, इंजिनिअरिंग कॉलेज सुरूवातीला चांगले चालले पण पुढे–पुढे या कॉलेजमध्ये राजकारण षिरले ते राजकारणाचे अड्डे बनले. भ्रश्टाचार बोकाळला. राजकीय स्वार्थी प्रवृत्ती वाढली. साहजिकच हे उद्योग बंद पडू लागले. त्याची दुर्दषा झाली.

असे म्हणतात ब्रेनड्रेन हा एक कलंक आहे. त्याचे रूपांतर ब्रेनग्रेन मध्ये करावे लागेल.म.गांधीनी आपल्या नई तालीमचे महत्व आजही पटते. षिक्षणाचा उपयोग विकासासाठी सामान्य माणसाला झाला पाहिजे. संपूर्ण तंत्रज्ञानावर आधारित षिक्षण पाहिजे. षिक्षणाचे सार्वत्रिकरण झाले पाहिजे. षिक्षणाचे लोकषाहीकरण झाले पाहिजे.

षिक्षकांनी आधुनिक माहिती तंत्रज्ञान आत्मसात करावे लागेल. इंटरनेटच्या माध्यमातून गीगाबाईटचे तंत्रज्ञानामुळे 5000 पेक्षा जास्त गावे जोडली जातील. आता हे तंत्रज्ञान खेडयात पोहोचले आहे. पण विद्यार्थी या तंत्रज्ञानाचा वापर कोणत्या आणि कषासाठी वापर करतो? हा कळीचा मुद्दा आहे. थोडक्यात ज्ञानाधिश्ठीत विद्यार्थी केंद्रित पध्दत स्विकारावी लागेल.

खाजगीकरण,उदारीकरण, जागतीकीकरण यामुळे गॅट करारामुळे आज परदेषी विद्यापिठे उंबरठयावर आली आहेत. त्यांना थांबवणे अवघड आहे. आपले सरकार म्हणते जरी परदेषी विद्यापीठे आली तरी त्याचा फायदा परदेषाला होणार नाही कारण आम्ही कायदे असे तयार करू की त्याचा फायदा परदेषवाल्यांना मिळणार नाही. मग प्रष्न असा उभा राहतो फायदा होणार नसेल तर ही विद्यापीठे का येतील. या विद्यापीठात एम.बी.ए पर्यटन, हॉटेल मॅनेजमेंट असे कोर्सेस असतात त्या विद्यापीठांचा कल गुंतवणूक कमी आणि फायदा जास्त कमविणे हा असतो. भारताला गरज आहे विज्ञान, तंत्रज्ञान, आरोग्याची. त्यासाठी तसा सिलॅबस अद्यावत करावा लागेल. खाजगीकरणाचे रूपांतर व्यापारीकरणात होवू नये हे पहावे लागेल. मोठया षहरात निवासी स्कूल कॉलेजेस केवळ कपडे राहणीमान यातच बदल करतात हे व्यापारीकरणच आहे. तेव्हा उच्च षिक्षणात जे षिक्षण षुल्क आकारले जाते ते आर्थिक कुवतीनुसार आकारावे. जात, धर्म, लिंग पाहून आकारू नये. थोडक्यात कोणीही उच्चषिक्षणापासून वंचित राहू नये.

13 : विद्यार्थी व्यावसाईक षिक्षणाकडे वळतात बाकीचे परंपरागत षिक्षणाकडे प्रवेष घेतात. ज्ञानाचे रूपांतर संपत्तीत करावे लागेल. त्यासाठी उपक्रमषिलता, उद्यमषिलता वैचारिक प्रगल्भता वाढवावी लागेल. विद्यापीठातून बाहेर पडणारे विद्यार्थी हे पदवीधरांचे कारखाने न राहता संपत्ती निर्माण करणारे कारखाने बनले पाहिजेत. हे विद्यार्थी पदवीचे भेंडोळे घेवून नोकऱ्या मागत फिरतात त्यांना कश्टाची कामे नको आहेत. पदवी घेतली की नोकरी पाहिजे. परंतु स्किल नसल्यामुळे वांदे होतात. काही आत्महत्या करतात तर कांही वाममार्गाला लागतात. त्यासाठी नैतिक षिक्षण आणि संस्कार करावे लागतील.

गुणवत्ता वाढीचा प्रष्न षाळा कॉलेजमध्ये खेडयापाडयातून विद्यार्थी येतात त्यांना अनेक संकटांना तोंड द्यावे लागते. आर्थिक परिस्थिती बेताची असल्यामुळे षिक्षण मध्येच सोडावे लागते. मुलींचे षिक्षण पूर्ण होण्या आधीच लग्न केले जाते. परिणाम स्किल नाही, पदवी नाही, बेरोजगार बनून राहतात. हा प्रष्न संपूर्ण भारताला भेडसावतो आहे. आपले विद्यार्थी टिकत नाहीत. ते चतुर्थ श्रेणीच्या नोकरीमागे लागतात, फसतात.

विद्यार्थ्यांना स्थलांतराचा प्रष्न मोठा होतो. ते परदेषात जावू षकत नाहीत. त्यांना सुरक्षीतता वाटत नाही. षहरी / ग्रामीण अंतरजातीय कायदेषिर अषी असमानता आहे. गरीब—श्रीमंत दरी वाढत आहे. खेडयात 7 ते 8 : मुले षिक्षण घेतात. षहरात 25 ते 30: आहे. ही मुले रेग्युलर कषी येतील हे एक आव्हानच आहे. अमेरिकेत 40 :, ब्रिटनमध्ये 52:, फ्रान्समध्ये 51: , जर्मनीत 47:, इस्त्राईलमध्ये 30: , तर भारतात 6:षिक्षण घेतात. भारतात षिक्षणावर 4 ते 5: खर्च केला जातो. महाराश्ट्रात 3: गुंतवणूकीचे प्रमाण वाढवावे लागेल. तषा राजकीय इच्छाषक्तीची गरज आहे.

उच्चषिक्षण — एक विषाल, सर्वसाधन समृध्द चैतन्यमय षिक्षण धोरण पुढे येत आहे.

उदारमतवादी षिक्षण — धोरणात सायन्स, कला, मानवतावाद, गणीत या क्षेत्रात एकात्मिक षिक्षण ढाचा पुढे येत आहे. कल्पना विलास, लवचिक अभ्यासक्रम, कल्पक संयोजन, व्यावसाईक षिक्षण असे एन्ट्री / एक्झीट पॉईंट असणार आहेतत्र. उच्च षिक्षण हे स्वतंत्र मंडळाकडून प्रषासनामार्फत चालविले जाईल. आर्थिक प्रष्न कडक धोरण असेल. षिक्षक विशयाप्रमाणे घेतले जातील. 4 वर्शाचा बॅचलर ऑफ एज्युकेषन हा अभ्यासक्रम पूर्ण करून भरती केली जाईल.

कृशी, तांत्रिक, आरोग्य, विधी विद्यापीठे बंद केली जातील. 2025 पर्यंत विद्यार्थ्यांना व्यावसाईक षिक्षण दिले जाईल. रिसर्च फौंडेषनची स्थापना केली जाईल. षिक्षणाची संधी वाढविण्यासाठी नियोजन, प्रषासन, व्यवस्थापन सुत्रबध्द पध्दतीने तंत्रज्ञानाचा अवलंब केला जाईल. वित्तपुरवठयासाठी मोठया प्रमाणात सार्वजनिक क्षेत्रातून गुंतवणूक करण्यात येईल. पंतप्रधानांच्या अध्यक्षतेखाली नॅषनल एज्युकेषनची स्थापना केली जाईल. हा आयोग कश्टोडियन ;दूरदृश्टीचाद्ध परिक्षक असेल.

उच्च षिक्षणाचा उद्देष — या षिक्षणात आमुलाग्र बदल केला जाईल. जागतिक दर्जाची षैक्षणिक संस्था निर्माण करणे 2035 पर्यंत ग्रॉस एन्रोलमेंट 50: पर्यंत आणला जाईल. तसे षिक्षक तसा सिलॅबस असेल. या संस्था 3 प्रकारच्या असतील. 1द्धजागतीक दर्जाचे संषोधन व तसे अध्यापन करणारे असतील 2) सर्व षाखा उच्च दर्जाचे अध्यापन व संषोधन करतील. 3) अंडर ग्रॅज्युएट षिक्षणावर लक्ष दिले जाईल. नालंदा अभियान, तक्षषिला यासारख्या संस्था असतील. पदवी देणारे स्वायत्त महाविद्यालय असतील त्यात सार्वजनिक क्षेत्राकडून गुंतवणूक करण्यात येईल.

उच्च उदारमतवादी षिक्षणाकडे वाटचाल — लवचिक अभ्यासक्रम कल्पक, विविध विशयांचे मिश्रण असेल. विद्यार्थ्यांमध्ये जीवनक्षमता, सखोल ज्ञान, जाण, नैतिक बांधिलकी, सध्या असलेली एकसुरी चाकोरीबध्द अभ्यासक्रम पध्दत मोडीत काढणे. संषोधनावर आधारीत विशयांचे स्पेषलायझेषन असेल. प्रमुख व दुय्यम विशय असतील या अभ्यासक्रमाला बॅचलर ऑफ लिबरल आर्ट म्हटले जाईल. त्याने तीन वर्शे पुर्ण केल्यानंतर ऑनर्स पदवी मिळेल. एम.फिल बंद केले जाईल.

पोशक वातावरण — अभ्यासक्रम आनंददायी असेल सर्वांगीण विकास व्हावा. विद्यार्थ्याला बांधून ठेवणारा अभ्यासक्रम असेल केवळ घोकमपट्टीवर भर न देता जागरूक नागरिक यषस्वी उद्योजक घडवणारे षिक्षण दिले जाईल.

पात्रता आराखडा — सखोल अभ्यासक्रम असल्यामुळे गतीषिलता आणण्याचा प्रयत्न केला जाईल. उत्तेजन दिले जाईल. मुल्यमापन षैक्षणिक निकशावर न करता त्याचा स्वभाव आणि गुणधर्म पाहिले जाईल.

खुले षिक्षण — दुरस्थ षिक्षण — हे क्षेत्र वाढविले जाईल. ग्रॉस इनरोलमेंट रेषो 50: वाढविले जाईल. संस्थात्मक सहकार्य विद्यार्थी आणि षिक्षक यांच्यात गतीषिलता आणून षिक्षणाचे अंतरराश्ट्रीयकरण केले जाईल. त्यासाठी अंतरविद्यापीठ केंद्र स्थापले जाईल. उत्साही षिक्षकांचा दर्जा वाढविला जाईल. विद्यार्थी षिक्षक प्रमाण 30: 1 प्रमाण असेल. सी.एच.बी. तात्पुरते षिक्षक पध्दत बंद केली जाईल. क्षमता विकसीत करणे, षास्त्रीय पध्दत, संषोधन पध्दत विकसीत होईल. षिक्षक भरती, विकास, श्रेणी, मानधन या सर्वाचा विकास आराखडयात विचार केला जाईल.

सारांष :

भारत सरकारने 20 वर्शाचा षैक्षणिक विकास आराखडा डॉ. के. कस्तुरीरंगन यांनी आपल्या अहवालात मांडला आहे. त्यांनी 5 स्तंभांचा विचार केला आहे. 1. प्रवेष क्षमता, 2. संधी सुयोग्यता, 3. गुणवत्ता, 4. संधीची उपलब्धता, 5.जबाबदारी या घटकांचा विचार करून केंद्रीत षिक्षण पध्दती विकसीत करण्यावर भर दिला आहे. उच्च षिक्षण क्षेत्रात आमुलाग्र बदल करणे बहुषाखीय विद्यापीठाची स्थापना करणे, सलग्न विद्यापीठे व महाविद्यालये तत्व बंद करणे. त्यासाठी त्रिस्तर योजना नवीन षिक्षण धोरणात मांडली आहे.

1. **संषोधन विद्यापीठे** — जगातील इतर विद्यापीठाषी स्पर्धा करण्यासाठी संषोधनावर भर देण्यात येईल. 300 पर्यंत नवीन विद्यापीठे स्थापन करणे. पदवीपूर्व व पदव्युत्तर दोन्ही एकत्र षिकवले जाईल.
2. **अध्यापन विद्यापीठे** —उच्च दर्जाचे अभ्यासक्रम तयार करणे. संषोधन क्षेत्राात दर्जा वाढविणे.
3. **स्वायत्त महाविद्यालये—** संलग्न महाविद्यालयाची पध्दत बंद करून स्वायत्त महाविद्यालयांनी अभ्यासक्रम तयार करणे, उपक्रम तयार करणे, मुल्यमापन करणे, अषी 5000 ते 10000 स्वायत्त विद्यालये असतील. त्यांना वित्तीय व प्रषासकीय स्वायत्तता असेल. निवासी पध्दत असेल. 50 लाख लोकसंख्येसाठी ज्लचम ९, 5 लाख लोकसंख्येसाठी ज्लचम ९, 2 लाखासाठी ९, स्वायत्त महाविद्यालये असतील. 2020 नंतर मान्यता देताना स्वायत्त तत्वावरच दिले जाईल. 11 / 12 वी हायस्कुलला जोडले जाईल. 2030 पर्यंत 40 हजार कॉलेजपैकी फक्त 10 हजार कॉलेज राहतील. विद्याषाखा बंद होणार, अनुदान आयोग बंद करून छंजपवदंस भ्पहीमत म्कनबंजपवद त्महनसंजवतल ।नजीनतपजल छभ्म्त्। स्थापन केले जाईल. संषोधनासाठी नॅषनल रिसर्च फौंडेषन स्थापन करणे, षिक्षकांचे मुल्यमापन करणे, पदोन्नती देताना विद्यार्थ्यांचे मत विचारले जाईल. मुल्यांकन करण्यासाठी नॅक असेल. राश्ट्रीय आयोगाचे अध्यक्ष पंतप्रधान असतील. वर्शातून एकदा एक बैठक होईल. उपाध्यक्ष षिक्षणमंत्री असतील. सर्व राज्ये हा आयोग स्थापन करतील. त्यात मुख्यमंत्री, षिक्षणमंत्री असतील असे बदल उच्च षैक्षणिक क्षेत्रात होत आहेत.

हा आराखडा तयार करताना घटनेच्या ढाच्याचा विचार केला नाही. मुल्य याचा विचार केला नाही. षैक्षणिक संकुल निर्माण करताना विद्यार्थी संख्या, सुविधा हॉस्टेल, बस हे प्रत्यक्षात कसे आणायचे? मुलींना अजुन सुध्दा हॉस्टेलवर राहू देत नाहीत. पालकांची मानसिकता कषी बदलणार? भारतीय परंपरेचा विचार केला नाही पण संस्कृत भाशेला प्राधान्य दिले आहे. भारत हा बहुभाशिक आहे याचा विचार केला नाही. वेगवेगळया जातीची वस्तीगृहे मान्य होतील का? 2 लाख विद्यार्थी संख्येला 1 कॉलेज स्थापन करणे हे तत्व गैर आहे. कॉमर्स कॉलेज बंद केली जातील. विद्यार्थ्याला प्रवेष देताना एक परिक्षा घेवून प्रवेष दिला जाईल.

थोडक्यात ए.सी. रूममध्ये बसून नवीन षैक्षणिक धोरण 2030 पर्यंत लागू होण्याची षक्यता आहे. ग्रामीण भागातील विद्यार्थी, षिक्षक, प्राचार्य, संस्था चालक यांना अनेक अडचणींना तोंड दयावे लागेल. या धोरणाचा अवलंब केल्यास महामंडळासारखी, लाल हत्ती पोसल्यासारखे होईल. भ्रश्टाचाराची कुरणे तयार होतील. आपल्या घटनाकारांनी घटनेतील तत्वे अत्यंत काळजीपूर्वक तयार केली आहेत. याचा विचार केलेला दिसत नाही. नाहीतर श्आंधळ दळतय आणि कुत्र पिठ खातयश अषी अवस्था नवीन षैक्षणिक धोरणाची होईल हे निष्चित.

संदर्भ :

1ए न्दपअमतेपजल छमूे टवसण्58 छवण्8 थ्मइण्24ए डंतबी 1ध् 2020
2ए न्दपअमतेपजल छमूे टवसण्58 छवण्5 थ्मइण्3ए डंतबी 9ध् 2020
3ए नॅक पुर्नमुल्यांकन आणि महाविद्यालयाचे प्रषासन प्रा.एच.व्ही. देषपांडे – सुखदा सौरभ प्रकाषन, पाटण 2005
4ए षिक्षक संजिवनी – डॉ. वाय.के. षिंदे एज्युकेषनल रिसर्च आणि रूरल डेव्हलपमेंट इन्स्टीटयुट पोसेवाडी, खानापुर सांगली
5ए बखर षिक्षणाची – राजहंस प्रकाषन हेरंब कुलकर्णी मार्च 2016
6ए नई तालिम, गांधी प्रणित षिक्षण विशयक प्रयोगांचा इतिहास, प्रा.रमेष पानसे, डायमंड पब्लीकेषन पुणे.2007
7ए प्रबोधन प्रकाषन ज्योती अंक 385 डिसेंबर 2019
8ए षिक्षण प्रबोधन डॉ. रा.गो. प्रभुणे – प्रकाषन 2010
9ए षिक्षणातील लावण्य– लिला पाटील, ग्रंथाली, मुंबई 2003
10ए 21 व्या षतकातील षिक्षण – वा.ना. अभ्यंकर, स्नेहवर्धन पब्लीकेषन, पुणे 2005
11ए उशःकाल उद्याच्या षिक्षणाचा – प्रा. रा.तु. भगत, चैतन्य कोल्हापूर 1997
12ए षिक्षणातील माहिती तंत्रज्ञान – प्रा.आलमप्रभु रविकिर्ती सागर एज्युकेषन सातारा, 2006
13ए षिक्षणाचे राजकारण – डॉ. अरविंद रेडकर, लोकवांङमय गृह, 2008
14ए षिक्षक–षिक्षण, पिंपळापुरे ॲण्ड पब्लिषर्स नागपूर, 2009